

911.3:314.8(497.11) „20/21”

Тамара Ковачевић, Анђелија Ивков, Бранислав Ђурђевић *

РАЗМЕШТАЈ СТАНОВНИШТВА ГОЧА И ПОДГОРИНЕ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XX И ПОЧЕТКОМ XXI ВЕКА **

Садржај: У раду је урађена анализа размештаја становништва на планини Гоч и у његовој подгорини. Подаци се односе на другу половину XX века и на почетак XXI века. То је период интензивног привредног развоја, а нарочито развоја туризма. Број становника и густина становништва су због тога повећани. Након Другог светског рата, размештај становништва био је под утицајем природно-географских фактора. Након тога, на њега су снажно утицали демографски, друштвено историјски и економски фактори. Промене у размештају становништва су условиле одређене демографске проблеме, посебно на падинама планине Гоч. Значај рада је у обогаћивању знања о становништву и насељима планине Гоч и долине Западне Мораве.

Кључне речи: Гоч, подгорина, размештај становништва

Abstract: The paper gives an analysis of the population disposition on Goc Mountain and its foothill. The data relate to the second half of the XX century and the beginning of the XXI century. It is a period of intensive economic development, especially the development of tourism. Population and population density increased. After the Second World War, disposition of population was under the influence of the natural-geographic factors. After that, the demographic, socio-historical and economic factors influenced it. Changes in the population disposition caused certain demographic problems, especially on the slopes of Goc Mountain. The paper contributes enriching the knowledge on the population and settlements of Goc Mountain and Western Morava valley.

Key words: Goc Mountain, foothill, disposition of population

Увод

Размештај становништва представља степен концентрације и дисперзије становништва на одређеном простору (Кицошев и др, 2006). На размештај становништва Гоча и подгорине утицали су различити фактори: географски, демографски, друштвено-историјски и економски. Циљ рада је да утврди

---

* Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Депарتمان за географију, туризам и хотелијерство.

** Рад је део пројекта (ЕВБ: 146017Д/КОЕФ=1) „Демографске транзиције у Србији” којег финансира Министарство науке и заштите животне средине

начин, интензитет и значај утицаја поменутих фактора на размештај становништва. Поред тога, рад ће бити употпуњен подацима који су добијени анализама насталим на основу следећих критеријума: односа броја становника и надморске висине насеља, присуства становништва у урбаним срединама и односа величине насеља и броја становника.

Географски положај Гоча и подгорине

Гоч и подгорина се налазе у центру Србије. Западну границу чини река Рибница, која их одваја од планине Столови. Северну границу представља Западна Морава која их раздваја од Гледићких планина и Груже. Источна и југоисточна граница се простире Попинском реком и дисецира од побрђа Александровачке Жупе. Јужно од Гоча (1127 м а.в.) и подгорине, правцем исток - запад издижу се Љуктен (1216 м а.в.), Равна Планина (1542 м а.в.) и Баба (931 м а.в.).

Северним крајем планинске подгорине трасирана је магистрала Западног Поморавља М-5. Она тангира или пролази кроз већину насеља планинске подгорине. Преко источног краја Гоча прелази регионални пут Р-222 који спаја Западно Поморавље са Александровачком Жупом. За сеоско становништво Станишинаца, он представља „контакт са светом”. Ово су два најпрометнија путна правца Гоча и подгорине, те је половина насеља (13), односно 83,1% становништва сконцентрисано око њих (Републички завод за статистику, 2004). Западном границом, односно долином реке Рибнице, још у време Немањића постојао је пут који је водио ка Студеници и Косову. Данас је он лошијег квалитета и недовољно искоришћен, због Ибарске магистрале (Лучић, 2001). Овај путни правац користе туристи Равне планине и становништво Каменице. У доба Римљана је и пут кроз долину Попинске реке коришћен приликом преласка преко Гоча (Боровић-Димић, 2005). Данас га користе само четири сеоска насеља на путу ка долини Западне Мораве.

На Гочу и у његовој подгорини постоји 24 насеља, од којих су два градска (Врњачка Бања и Рибница) и 22 сеоска. У хипсометријском смислу простиру се од 166 до 1000 м а.в.

Број становника

Поређењем пописа становништва 1948-2002, број становника Гоча и подгорине има тенденцију раста. Највећи пораст је регистрован 1961/1971. Од средине XX века до почетка XXI века, број становника увећан је за 40,9%.

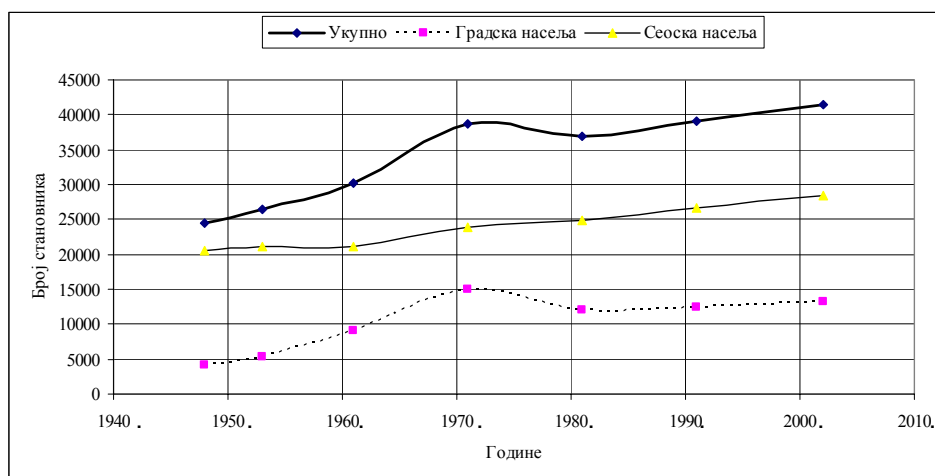
У градским насељима је пораст становништва још израженији (табела 1). Аномалија у континуитету раста градског становништва, а тиме и укупног, настала је због удвостручавања броја становника Рибнице од пописа становништва 1953. до пописа 1961, а потом и 1971. Наредни попис 1981. бележи пад становништва Рибнице за 72,2%. Неочекивани раст броја становника, а потом и пад, резултат су мењања величине атара насеља Рибнице. На смањивање броја становника од пописа становништва 1971. до 1981. године утицало је и интензивирање емиграција ка иностранству (Немачка, Шведска, Швајцарска), Београду и већим регионалним центрима (Краљеву и Крушевцу). Уколико се пореде резултати пописа 1948. и 2002. године, градско становништво Гоча и подгорине је увећано за 320,5%. На увећање су утицале миграције на релацији село-град, настале као последица индустријализације и урбанизације Врњачке Бање и Краљева и имиграција становништва, у првом реду, са простора Косова и Метохије.

Табела 1. Кретање броја становника Гоча и подгорине по пописима становништва 1948-2002. године

Година	Укупно		Град		Остала насеља	
	Број	Ланчани индекс	Број	Ланчани индекс	Број	Ланчани индекс
1948.	24546	100,0	4109	-	20437	-
1953.	26519	108,0	5338	129,9	21181	103,6
1961.	30101	113,5	9050	220,2	21051	103,0
1971.	38768	128,8	14944	363,7	23824	116,6
1981.	37001	95,4	12044	293,1	24957	122,1
1991.	39176	105,9	12524	304,8	26652	130,4
2002.	41533	106,0	13172	320,6	28361	138,8

Извор: Републички завод за статистику, 2004а

Број становника у сеоским насељима се увећава без одступања (графикон 1). Од пописа становништва 1948. до 2002. увећан је 27,9%. Међутим, у 12 од 24 сеоска насеља број становника се смањује (Ковачевић, 2007). То значи да је интензитет увећавања броја становника у оних дванаест сеоских насеља у којима се број становника увећава јачи од интензитета смањивања у других дванаест депопулационих насеља.

Графикон 1. Кретање броја становника Гоча и подгорине у другој половини XX века и почетком XXI века

Дванаест депопулационих насеља се налази на планини Гоч (Гоч и Станишинци), у долини Попинске реке (Брезовица, Дубље, Попина, Стублица), у клисури Рибнице (Каменица) и на њеним планинским падинама (Вранеши, Вукушица, Отроци, Рсавци, Драгосињици). Остала сеоска насеља, у којима расте број становника, тангира магистрални пут М-5 или су приградска насеља Краљева и Врњачке Бање.

Размештај становништва

Размештај становништва Гоча и подгорине се може изразити различитим параметрима: густином насељености, индексом ареалности, физиолошком густином насељености, аграрном густином насељености итд. (Кицошев и др, 2006).

Гоч је нераскидиво везан за своју подгорину. У прошлости, становништво подгорине Гоча се склањало пред непријатељима на рељефно „питому” планину, богату водом и живим светом. У „мирним” временима планина Гоч је служила као извор дрвета и сточарских производа. Подгорина је користила слабу енергију рељефа, плодно алувијално тло и погоднију климу за узгајање повртарских, ратарских и воћарских култура. И данас становништво Гоча гравитира ка северној погорини, а становништво погорине не може замислити живот без вода којима их Гоч напаја, без свежег ваздуха, сточарских производа и простора за туристичке активности, који се налазе на три

планинска локалитета. Гоч и његова северна подгорина се традиционално налазе у међузависности и зато је бесмислено говорити о Гочу без подгорине и обрнуто.

Крња јела (1127 м а.в), највиши врх, се налази у јужном делу територије Гоча и подгорине, те се терен ка северу, односно ка долини Западне Мораве стрмо спушта. Већина насеља Гоча и подгорине (преко 80%) је смештена на простору између Западне Мораве и предела северне падине Гоча, који не прелазе апсолутну висину од 350 м. Овај простор захвата око половине површине Гоча и подгорине (Ковачевић, 2007). У њима је средином XX века живело 82,8% становника, а почетком XXI века 94,9% становништва Гоча и подгорине (Табела 2).

Табела 2. Број насеља и удео становништва на одређеним надморским висинама у укупном становништву Гоча и подгорине, на основу пописа становништва 1948. и 2002. године

Надморска висина	180-350	350-500	500-650	500-1000
Број насеља	21	2	1	2
Становништво '48 (у %)	82,8	7,3	2,1	7,8
Становништво '02 (у %)	94,9	2,7	0,8	1,7

Извор: Републички завод за статистику, 2004а

Атари насеља Гоча и подгорине заузимају површину од 402,09 км². Служба за катастар непокретности Врњачка Бања посматра градско насеље Врњачку Бању и сеоско насеље Врњци као једну катастарску општину, са јединственом површином (Група аутора, 1991). Према томе, вредност која је израчуната за густину насељености градског становништва добијена је делењем броја становника градских насеља Рибница и Врњачка Бања са Врњцима. Густина насељености у сеоским насељима израчуната је без Врњаца.

Према томе, општа густина насељености Гоча и подгорине је од пописа становништва 1948. (61,0 ст/км²) увећана 1,7 пута у односу на попис становништва 2002. године. Гоч и подгорина имају око пет становника по километру квадратном више у односу на републички просек (97,7 ст/км²) (Кицошев, Голубовић, 2004). У градским насељима интензитет повећања опште густине насељености је у посматраном периоду износио 2,6 пута, док је у сеоским насељима порастао 1,4 пута (табела 3).

Табела 3. Општа густина насељености становништва Гоча и подгорине на основу пописа становништва 1948-2002. године

Година	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
Укупно	61,0	66,0	74,9	96,4	92,0	97,4	103,3
Градска насеља	131,4	159,8	245,6	381,8	314,8	325,9	340,9
Сеоска насеља	52,6	54,6	54,3	62,0	65,2	69,9	74,6

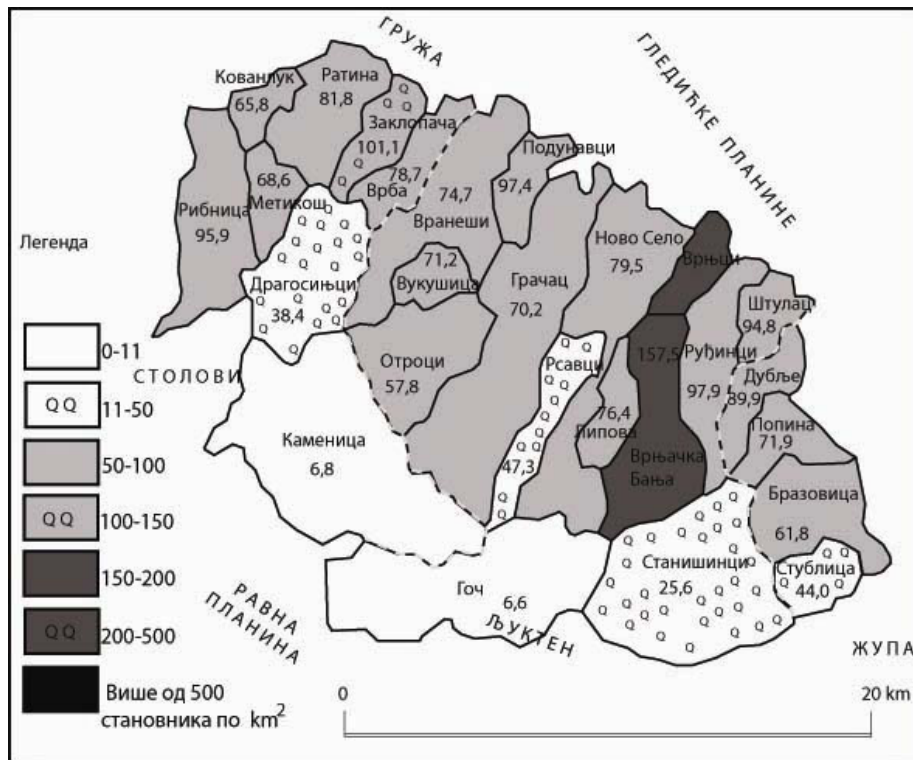
Извор: Републички завод за статистику, 2004а, Група аутора, 1991.

Рељефне особености простора су пресудно утицале на то да размештај становништва не буде уједначен. Проблеми променљивости величине атара Рибнице и величине катастарске општине Врњачка Бања, који утичу на реално сагледавање стања размештаја становништва, могу бити умањени анализом по насељима. Поређене су вредности израчунате за општу густину становништва на почетку посматраног периода (1948), „у средини” (1971) и на крају (2002).

Средином XX века, густина насељености у катастарској општини Врњачка Бања није прелазила 160 становника по км² (карта 1). Густина становништва у највећем броју насеља кретала се од 50 до 100 становника. Ређе су насељена насеља која се налазе на вишим надморским висинама и на планини Гоч (Стублица, Драгосињици, Рсавци, Станишинци). Најређе је насељен Гоч, највише насеље Гоча и подгорине и Каменица, насеље смештено у клисури реке Рибнице. Гочки збегови, који су током Другог светског рата штитили народ, четири године су по његовом завршетку, 1948, већ били запуштени и урушени (Лучић, 2001).

По попису становништва 1971. године општа густина становништва у насељима планинских предела има тенденцију „благог“ пада, али остаје у истом интервалу као и у попису становништва 1948. Повећање густине насељености се примећује у приградским насељима Краљева (Кованлуку, Ратини) и Врњачке Бање (Руђинцима, Липови, Новом Селу). Густина је порасла и у градским насељима, Врњачкој Бањи са Врњцима и Рибници (карта 2).

На општу густину становништва, регистровану на основу резултата пописа становништва 1971, су утицали демографски и економски фактори. Током првих послератних деценија ка долини Западне Мораве, па тако и ка гочкој подгорини, како је анкетањем утврђено, досељавало се становништво из привредно слабије развијених делова Србије (насеља Копаоника, Старог Влаха и Рашке) и северне Црне Горе (Тутин, Беране, Колашин, Мојковац итд).

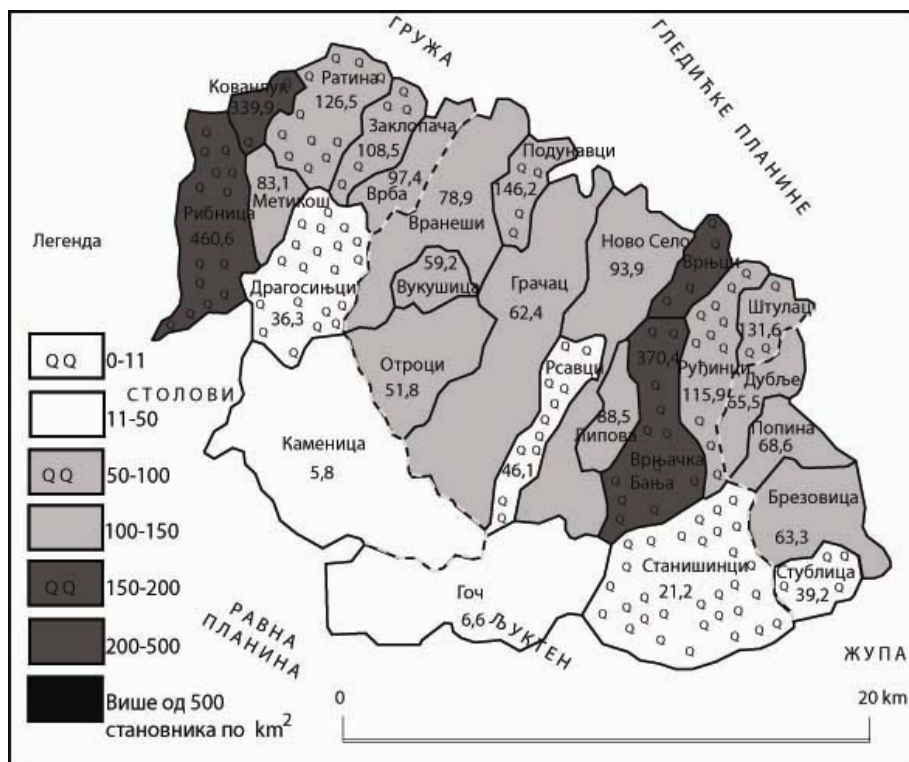

Карта 1. Густина насељености 1948. године

Економски развој се тада кретао узлазном линијом. У то време отварају се бројна индустријска предузећа у Краљеву. Радници подижу куће у приградској зони (Лучић, 2001). У Врњачкој Бањи се изграђују хотели и развија туризам. Становништво се концентрише око магистралног правца М-5, који поред своје саобраћајне функције насељима које тангира даје и трговачку.

На општу густину становништва израчунату на основу пописа 2002, утицали су првенствено демографски фактори. У последњој четвртини XX века, становништво планине Гоч, у највећем степену мигрира ка подгорини, а потом и ка другим деловима Србије и Европе. Слабије покретно, старије становништво, које није репродуктивно способно, чини већину у планинским насељима. Зато „бела куга” смањује број, а тиме и густину становништва јужних делова Гоча и подгорине. Дешавања на простору бивших југословенских република условљавају долазак избеглих лица. Највећи

контингент је досељен 1995. године. За већину њих овај простор је био транзитна станица.

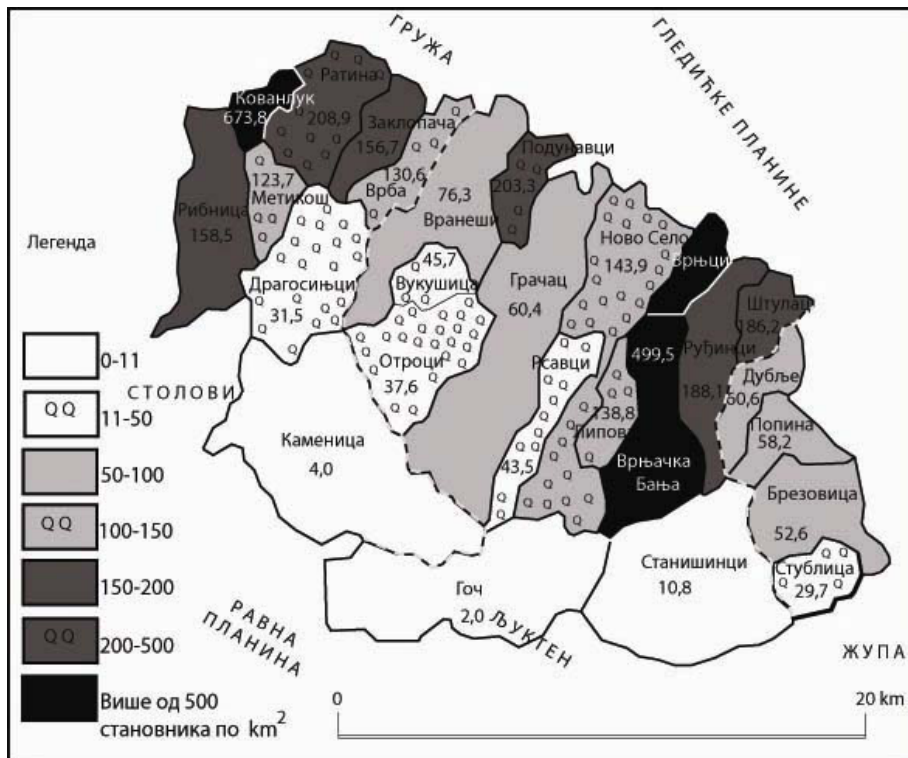
Карта 2. Густина насељености 1971. године

Најзначајнији контингент људи, који је пресудно утицао на размештај становништва Гоча и подгорине по последњем попису, досељен је 1999. године, у врло кратком времену са простора Косова и Метохије (Ковачевић, 2007). Према томе, по попису становништва 2002. године уочавају се две зоне велике концентрације становништва. Западну чине приградска насеља Краљева која имају преко 150 ст/км². То су: Кованлук, Рибница, Ратина и Заклопача. У источној се налази Врњачка Бања са насељима Руђинци и Штулац.

Највећа густина становништва је у атару приградског насеља Кованлук (673,8 ст/км²). Она је скоро удесетостручена у односу на 1948. и удвостручена у односу на 1971. Зона индивидуалног становања шири се од Краљева ка истоку. Повољнији услови добијања урбанистичких и грађевинских дозвола

утицали су да се у пространом атару, на пример, Ратине насели преко 200 ст/км². Физиономију овог насеља чине бројне производне хале. Статистика бележи преко осамдесет малих и средњих предузећа (Ковачевић, 2007). У планинским селима су густине становништва сведене на минималне вредности (карта 3). Густина становништва је смањена и у хипсометријски вишим насељима гочке подгорине (Отроци, Вукушица).

Карта 3. Густина насељености 2002. године

На једног становника Гоча и подгорине долази око 0,0097 км² површине. Индекс ареалности за Републику Србију је по попису становништва 2002. имао вредност од 0,0102 км²/ст (Кицошев, Голубовић, 2004). То значи да становници Гоча и подгорине имају у просеку мање површине од републичког просека. Имајући у виду да је, на основу опште густине становништва, констатован неравномеран размештај становништва, може се рећи да је та повшина и мања. У градским срединама она је више од три пута (3,3) мања (табела 4).

Табела 4. Индекс ареалности Гоча и подгорине на основу пописа становништва 1948-2002. године

Година	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
Укупно	0,0164	0,0152	0,0134	0,0104	0,0109	0,0103	0,0097
Градска насеља	0,0076	0,0063	0,0041	0,0026	0,0032	0,0031	0,0029
Сеоска насеља	0,0190	0,0183	0,0184	0,0161	0,0153	0,0143	0,0134

Извор: Републички завод за статистику, 2004а, Група аутора, 1991.

Физиолошка густина насељености показује да се број становника на 1 ха обрадиве површине током последње четири деценије незнатно повећао (табела 5). С обзиром на то да је већ констатовано повећање броја становника, може се закључити да су и обрадиве површине на територији Гоча и подгорине повећане.

Табела 5. Физиолошка и аграрна густина насељености Гоча и подгорине на основу пописа становништва 1971-2002. године

Година	1971	1981	1991	2002
Пољопривредно становништво	11615	7182	4737	2349
Удео у укупном становништву	38,3	19,4	12,1	5,9
Физиолошка густина насељености (на 1 ха)	1,34	1,28	1,36	1,44
Аграрна густина насељености (на 1 ха)	0,40	0,25	0,16	0,08

Извор: Савезни завод за статистику, 1972а,б,ц, Савезни завод за статистику, 1981, Савезни завод за статистику, 1994, Републички завод за статистику, 2004а,б, Група аутора, 1991.

Пољопривредно становништво се од пописа становништва 1971. до 2002. смањило за 79,8%. Његов удео у укупном становништву је скоро 6,5 пута мањи. Аграрна густина насељености је смањена у последњих четрдесет година за 80%. На основу последњег пописа становништва, насеља са највећим уделом пољопривредног становништва у укупном су насеља са најмање становника и она која се налазе на вишим надморским висинама, као на пример: Вукушица (54,7%), Стублица (36,9%), Брезовица (32,0%), Станишинци (28,9%), Гоч (27,9%) итд. Остала насеља имају мање од 20% пољопривредног становништва. Од укупно 26 насеља, скоро 70%, њих осамнаест, имају мање од 10% пољопривредног становништва (Републички завод за статистику, 2004).

С обзиром на то да се скоро $\frac{3}{4}$ (72,2%) територије Гоча и подгорине налази у пределима нижим од 500 метара, може се закључити, да је могло доћи до укрупњавања поседа. Међутим, теренским истраживањима је утврђено да се већина пољопривредног становништва бави ситно сопственичком пољопривредом, која се заснива на сточарству, воћарству и повртарству. Остале површине обрађује непољопривредно становништво.

Градско становништво

На територији Гоча и подорине постоје два градска насеља, Врњачка Бања и Рибница. Учешће градског становништва у укупном од пописа становништва 1948. расте до пописа 1971, када је у Врњачкој Бањи и Рибници живело 38,5 % становништва Гоча и подгорине. Након тога, попис становништва 1981. региструје мању вредност његовог удела (32,6%). Од тог пописа, удео градског становништва се није драстично мењао, али има тенденцију пада (табела 6). Да величина катастарске општине Рибнице није мењана, крива удела градског становништва у укупном би била ублажена на тачкама које обележавају пописне године 1961. и 1971.

Табела 6. Учешће градског у укупном становништву Гоча и подгорине по пописима становништва 1948-2002. године

1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
16,7	20,1	30,1	38,5	32,6	32,0	31,7

Извор: Републички завод за статистику, 2004а

Градска насеља, Врњачка Бања и Рибница, имају проблема са недостатком простора. Рељеф је ограничио просторно ширење ових урбаних насеља. Према томе, остаје им само да „расту у висину”. Већину урбаног простора попуњавају објекти индивидуалне градње, породичне куће, од којих је већина подигнута након Другог светског рата. Неисплативо је рушити куће ради подизања објеката колективног становања, односно зграда и солитера. Због тога се становништво, које гравитира ка граду, задовољава становањем у приградским насељима. Повећавање становништва у приградским насељима смањује удео градског становништва у укупном.

Величина насеља

Просечан број становника по насељу на територији Гоча и подгорине је по попису из 1948. године износио 944 становника. У периоду од 1953-1981. године у насељима је у просеку живело између 1001 и 1500 становника, да би

та вредност на основу последња два пописа прешла вредност од 1500 (табела 7). Већина насеља се налазе у плодној долини Западне Мораве, у којој има довољно квалитетног земљишта и простора за већи број становника од постојећег.

У другој половини XX века и почетком XXI века од двадесетшест насеља Гоча и подгорине, број становника у око 7 насеља никада није прешао 500. Око 2/5 насеља Гоча и подгорине је до 1971. имало између 501-1000 становника. По подацима каснијих пописа тај удео је добио тенденцију пада. По последњем попису становништва удео броја насеља у тој интервалној групи је дупло мањи (19,2%).

Табела 7. Број и величина насеља Гоча и подгорине према броју становника по пописима становништва 1948-2002. године

Година	Број становника						Просечна величина насеља
	До 500	501-1000	1001-1500	1501-2000	2001-2500	Преко 2501	
1948.	7	11	3	2	3	0	944,1
	26,9	42,3	11,5	7,7	11,5	0,0	
1953.	7	11	3	1	3	1	1020,0
	26,9	42,3	11,5	3,8	11,5	3,8	
1961.	7	11	4	0	2	2	1157,7
	26,9	42,3	15,4	0,0	7,7	7,7	
1971.	7	8	5	1	2	3	1491,1
	26,9	30,8	19,2	3,8	7,7	11,5	
1981.	6	9	3	3	3	2	1423,1
	23,1	34,6	11,5	11,5	11,5	7,7	
1991.	7	7	3	4	1	4	1506,8
	26,9	26,9	11,5	15,4	3,8	15,4	
2002.	7	5	6	0	4	4	1597,4
	26,9	19,2	23,1	0,0	15,4	15,4	

Извор: Републички завод за статистику, 2004а

Наредне три интервалне групе у посматраном периоду бележе мање или веће осцилације. Оне настају као последица сталног повећавања броја становника и честог преласка насеља из категорије са мањим у категорију са већим бројем становника. У најбројнијој интервалној групи, у којој се налазе насеља са

преко 2 501 становника, 1948. није регистровано ни једно насеље. По попису становништва из 2002. године било је 4 (15,4%) таква насеља.

Закључак

Неравномеран размештај становништва Гоча и подгорине је последица рељефних предиспозиција, трасе магистралног пута М-5 и локције градских насеља Врњачке Бање и Рибнице, која чини источни урбани део Краљева. Са хронолошког аспекта, на карактеристике размештаја, најинтензивније су утицали географски, економски и демографски фактори. Већина насеља је смештена у долини Западне Мораве и простире се до 350 метара надморске висине. У периоду од пописа становништва 1948. до 2002. општа густина становништва Гоча и подгорине је увећана 1,7 пута. Њена вредност, на основу пописа становништва 2002, прелази републички просек. Индекс ареалности је мањи од републичког просека. Физиолошка густина насељености се у посматраном периоду кретала од 1,2 до 1,4 становника по хектару обрадиве земље. Развој секундарних и терцијарних делатности смањио је аграрну густину насељености са 0,40 на 0,08 становника по хектару. Густина аграрног становништва је у супротности са општом густином насељености, тако што је она највећа у оним деловима Гоча и подгорине у којима је општа густина становништва најмања. Удео градског становништва је увећан за 15%, са 16,7% (1948) на 31,7% (2002). То је утицало и на повећање просечне величине насеља. Међутим, насељима са мање од 500 становника, по попису становништва 2002. године, припадао највећи удео.

Неравномерни размештај становништва утиче на негативно механичко кретање становништва у планинским насељима, насељима удаљенијим од урбаних центара, слабије развијеним насељима и осталим крајевима које не тангира М-5. Као последица тога, долази до негативног природног кретања становништва. Раст броја становника Гоча и подгорине је уследио услед механичког прилива становништва са Косова и Метохије. Они су населили градска и приградска насеља и прикрили постојеће негативне демографске токове.

Литература

Бровић-Димић Ј. (2005): Трагови трајања – Културно историјско наслеђе Врњачке Бање. Министарство културе Републике Србије, Завод за заштиту споменика културе Краљево, Друштво конзерватора Србије, Београд – Краљево, стр. 85.

Група аутора (1991): Интерна документација Службе за катастар непокретности Врњачка Бања, Краљево и Трстеник.

Кицошев С, Голубовић П. (2004): Геодемографија. Универзитет у Нишу, Природно-математички факултет, Одсек за географију, Ниш, стр. 63.

Кицошев С, Бубало-Живковић М, Ивков А. (2006): Становништво Бачке. Универзитет у Новом Саду, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад, стр. 31-39.

Ковачевић Т. (2007): Гоч и подгорина. Докторска дисертација, истраживачка грађа, Нови Сад.

Лучић М. (2001): Осам векова Рибнице. Историјско-географски преглед. Монографија (старо становништво и потомци), А.Д. „Слово”, Краљево.

Републички завод за статистику (2004а): Становништво. Попис становништва, домаћинства и станова у 2002, Упоредни преглед броја становника – 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991 и 2002, подаци по насељима, бр. 9, Република Србија, Београд, стр. 108-112 и 130-132.

Републички завод за статистику (2004б): Становништво. Попис становништва, домаћинства и станова у 2002, Пољопривредно становништво, подаци по насељима, бр. 7, Република Србија, Београд, стр. 234-243, 280-285.

Савезни завод за статистику (1972а): Укупно и пољопривредно становништво према активности и полу и пољопривредно према величини земљишног поседа. Попис становништва и станова 1971, Резултати за становништво и домаћинства, по насељима и општинама, СР-САП ужа територија, општина Врњачка Бања, 3371, XIV, табела 3-5, СФРЈ, Београд, стр. 53.

Савезни завод за статистику (1972б): Укупно и пољопривредно становништво према активности и полу и пољопривредно према величини земљишног поседа. Попис становништва и станова 1971, Резултати за становништво и домаћинства, по насељима и општинама, СР-САП ужа територија, општина Трстеник, 3436, XIV, табела 3-5, СФРЈ, Београд, стр. 148-149.

Савезни завод за статистику (1972ц): Укупно и пољопривредно становништво према активности и полу и пољопривредно према величини земљишног поседа. Попис становништва и станова 1971, Резултати за становништво и

домаћинства, по насељима и општинама, СР-САП ужа територија, општина Краљево, 3389, XIV, табела 3-5, СФРЈ, Београд, стр. 78-80.

Савезни завод за статистику (1981): Укупно пољопривредно становништво у земљи према полу и активности. Попис становништва, домаћинства и станова у 1981. години, СФРЈ, СР и САП, табела 007, Општине и насеља, 31.03.1981, интерна документација, Београд, стр. 1904-1911, 2101-2097, 2144-2145.

Савезни завод за статистику (1994): Попис 1991. Становништво, домаћинства, пољопривредно становништво и пољопривредни фондови домаћинства, подаци по насељима и општинама, бр. 8, Савезна Република Југославија, Београд, стр. 131, 159-162 и 250-252.

Tamara Kovacevic, Andjelija Ivkov, Branislav Djurdjev

DISPOSITION OF POPULATION OF GOC AND PODGORINA IN THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY AND AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

Summary

Goc Mountain and its foothill lie in the middle of Serbia, in the central part of West Morava Valley. It covers only 402.1 km² and it extends between 170 and 1127 meters above sea level. Goc and its foothill have 26 settlements. Twenty-one settlements are between 180 and 350 meters above sea level. Great differences of disposition of population are evident on that area. Particular attention was given on the disposition of the population in the period between the end of the Second World War and the last census. In that period, the population increased for 40.9%. Different factors influenced the disposition of the population such as geographic, socio-historical, economic, etc. According to the census 2002, average disposition of the population on the territory of Goc and its foothill increased 1.7 times in comparison to the census 1948. It is five inhabitants per square kilometer more than average value of Republic of Serbia. Geographic factors dominated at the beginning of the period. In the middle of the period, according to the census 1971, economic factors made strong influences on the disposition of the population. In the last twenty years, the most important factors for the disposition of the population are demographic ones. The disposition of agricultural population is inversal when compared with the general disposition of the population. In 1948 about 1/5 of the population lived in towns. However, in 2002 the share increased on almost 1/3. Average population also increased from 944 (1948) to 1597 (2002) inhabitants per settlement.